Vervolging van roofvogels in Nederland in 2001

Rob G. Bijlsma, Jan Schipperijn, Rob van Swieten en Pedro Zoun

Roofvogelvervolging werd in 2001 minder vastgesteld dan in voorafgaande jaren. Mogelijk heeft het optreden van mond-en-klauwzeer (MKZ) daar mee te maken, omdat enorme oppervlakten cultuurland en natuurterrein vanaf half maart tot eind mei niet toegankelijk waren voor roofvogelaars en andere mensen met hart voor de natuur. In dit overzicht zijn door mensen veroorzaakte sterfte en vervolging verwerkt, zoals vermeld op de nestkaarten (WRN en SOVON) en aangegeven bij Algemene Inspectie Dienst, Politie en ID-Lelystad.

Werkwijze

Vergiftiging en afschot werden op gestandaardiseerde wijze door ID-Lelystad onderzocht. De eerste onderzoeksstap omvat sectie, in een aantal gevallen aangevuld met röntgenologisch en/of microbiologisch onderzoek. Macroscopisch onderzoek aan krop en maaginhoud is van belang bij het vaststellen van vergiftiging en het opsporen van de mogelijke bron en toedracht. Aanwezige hagelkorrels of kogels worden uit het kadaver verwijderd en verzameld als bewijsmateriaal en/of voor eventueel onderzoek op lood.
De tweede onderzoeksstap omvat chemisch-toxicologisch onderzoek. Op basis van de anamnese en de bevindingen van de eerste onderzoeksstap worden inzendingen aangemerkt voor vervolgonderzoek (Zoun 2000).
De verstoring van roofvogelnesten wordt bijgehouden door de nestcontroleurs. Er wordt gekeken naar loopsporen richting nest, klimsporen, afgebroken takken, hagelsporen, schade aan eieren, en andere vreemde zaken. Dit wordt apart op de nestkaart vermeld. Het moge duidelijk zijn dat lang niet alle opzettelijke verstoringen als zodanig worden herkend. Het bekende topje van de ijsberg...

Resultaten en discussie

Vergiftiging

Gevallen van vergiftiging bleven grotendeels beperkt tot de nawinter en het vroege voorjaar, met 9 gevallen in januari, 3 in februari, 5 in maart, 5 in april en 4 in juni.
De verspreiding van vergiftigingen kende zwaartepunten in Noord-Nederland (Groningen, Friesland en Drenthe, samen goed voor 10 gevallen) en in Noord- Brabant (9 gevallen). Let wel: het huidige systeem van opsporing geeft niet noodzakelijkerwijs een juiste steekproef van wat er waar aan vergiftiging plaatsvindt. Beruchte plekken in 2001 waren Sellingen (Groningen), Makkinga, Wierum, Jubbega (Friesland), De Fledders, Bunnerveen, Zuidwolde, Ruinerwold (Drenthe), Den Ham, Heeten (Overijssel), Zeewolde (Zuidelijk Flevoland), Soerendonk, Best, Hilvarenbeek, St. Odiliënberg (Noord-Brabant), Horst (Limburg) en Oostkapelle (Zeeland). Een aantal van

deze locaties heeft in eerdere overzichten gefigureerd (Bijlsma *et al.* 1998, 1999, 2000, 2001, van Lieshout *et al.* 1997) en kent soms ook een fors aantal nestverstoringen. Vaak gaat het om lokale stijfkoppen die hun eigen vendetta tegen roofvogels, kraaien en vossen voeren.
De aangetoonde gifsoorten waren (in volgorde van frequentie): 13x aldicarb, 10x parathion en 3x carbofuran. Deze middelen vinden legale toepassing in de land- en tuinbouw, maar met een aantal beperkingen. Parathion en carbofuran mogen tegenwoordig alleen in teelten onder glas worden gebruikt, dus elke toepassing in het vrije veld is per definitie onwettig. Aldicarb wordt uitsluitend als granulaat (korreltjes) gebruikt tegen aaltjes en insecten, en moet tijdens de grondbewerking worden ondergewerkt. Omdat er 10% actieve stof in het granulaat aanwezig zit, is de giftigheid enorm (een zangvogel heeft aan één korrel genoeg om dood te gaan); vandaar ook de bepaling dat het middel moet worden ondergewerkt. In uitgelegd aas werd uitsluitend parathion (10x, alle afkomstig van Makkinga in Friesland) en aldicarb (6x) aangetroffen. Als vergiftigd aas werden de volgende dieren gebruikt: 4x duif, 1x holenduif, 1x houtduif, 1x kip en 9x mol.

Tabel 1. Doodsoorzaken van roofvogels in relatie tot menselijk handelen in Nederland in 1975-2001 (bronnen: ID-Lelystad, WRN). Causes of death of raptors in The Netherlands (sources: ID-Lelystad, WRN).

Doodsoorzaak *Cause of death*	Gif *Poison*	Klem/doodslag *Trap/killed*	Afschot *Shot*	Nestverstoring *Nest disturbance*
1975-88	621	2	69	145
1989	21	?	?	?
1990	20	?	?	?
1991	61	?	?	?
1992	76	0	5	?
1993	33	2	7	?
1994	13	2	6	26
1995	65	4	13	9
1996	106	9	18	139
1997	176	10	13	62
1998	91	0	7	105
1999	80	4	4	88
2000	33	2	3	129
2001	21	0	0	80

Alleen Buizerds (aaseter, dus kwetsbaar; bovendien de talrijkste roofvogel in Nederland) en Haviken (vaak doelwit van gerichte acties in verband met vermeende schadelijkheid) zijn gemeld als slachtoffers van vergiftiging (Tabel 2).

Tabel 2. Doodsoorzaken van roofvogels in relatie tot menselijk handelen in Nederland in 2001.
Causes of death of raptors, inflicted by humans in The Netherlands in 2001.

Soort *Species*	Gif *Poison*	Klem/kooi *Trap*	Afschot *Shot*	Nestverstoring *Nest disturbance*
Bruine Kiekendief *Circus aeruginosus*	0	0	0	9
Havik *Accipiter gentilis*	5	0	0	28
Sperwer *A. nisus*	0	0	0	9
Buizerd *Buteo buteo*	21	0	0	32
Torenvalk *Falco tinnunculus*	0	0	0	2
Totaal *Total*	26	0	0	80

Afschot, vangkooi en andere middelen

Er kwamen via de officiële kanalen geen meldingen binnen van afschot of dood in vangkooien. Een dode Buizerd met hagel, gevonden langs de Strandgaperweg in Oostelijk Flevoland, is buiten ons blikveld geraakt en blijft daarom buiten beschouwing in Tabel 2. Een interessant geval van kwade opzet kwam ons uit Noord-Limburg ter ore (Foto 1 en 2). Het betrof hier een houder van pluimvee die op zijn erf een namaakduif op een hoge paal had gezet, omringd met naaldscherpe, lange punten. De locatie lag op 150 m afstand van het dichtstbijzijnde buizerdnest. De eigenaar bekende dat het zijn bedoeling was geweest hiermee een Havik te doden, uitgaande van de hoop dat deze zichzelf zou spietsen tijdens een duik op de nepduif. Van afstand bekeken vielen de spiesen niet of nauwelijks op; alleen van dichtbij waren ze duidelijk zichtbaar. Deze zaak is overigens afgesloten met een proces verbaal en een veroordeling (*f*2500.- boete).

Foto 1 en 2. Nepduif op paal bij erf met kippen, omringd door spiesen, bedoeld om aanvallende roofvogels zichzelf te laten doodvliegen, Noord-Limburg, 4 juni 2001 (Foto: Algemene Inspectie Dienst). *Fake pigeon on pole, surrounded by long spikes to kill attacking raptors, northern Limburg, 6 June 2001.*

Nestverstoring

Voor zover geregistreerd is dit tegenwoordig dè methode om roofvogels aan te pakken. Omgerekend naar het aantal per soort ingeleverde nestkaarten werd 0.2% van de Torenvalken verstoord, 1.7% van de Sperwers, 4.1% van de Bruine Kiekendieven, 1.9% van de Buizerds en 4.4% van de Haviken. Mocht deze steekproef maatgevend zijn voor de Nederlandse situatie als geheel (en dat is gezien het aantal van bijna 4300 nestkaarten en de ruime spreiding ervan over het land aannemelijk), en we gaan uit van de meest recente populatieschattingen van de betreffende soorten (Bijlsma *et al.* 2001), dan zouden er in 2001 naar schatting 358- 424 roofvogelnesten om zeep zijn geholpen. Dit is een conservatieve schatting, omdat het grote aantal mislukte nesten onder verdachte omstandigheden (maar zonder bewijs) hierbij niet is inbegrepen en er in 2001 vanwege mond-en-klauwzeer perikelen op veel locaties niet werd gecontroleerd in de meest kwetsbare fase (eileg en bebroeding van eieren en kleine jongen). Van verschillende kanten kregen we echter te horen dat de MKZ een verpakte zegen was, omdat ook de vervolgers het veld niet in konden. Aan de andere kant hoorden we ook dat de MKZ juist werd aangegrepen om lokaal stevig huis te houden onder roofvogels (net als in Engeland; Scott & Pitches 2001). Het gebrek aan harde bewijzen is helaas een groot probleem bij zulke meldingen, noch afgezien van de terughoudendheid van melders om in hun eigen woonomgeving man en paard te noemen.

Figuur 1. Kwantitatieve verspreiding (5x5 km-blokken) van (A) vergiftigde roofvogels, en (B) nestverstoringen in Nederland in 2001. *Quantitative distribution (5x5 km) of (A) poisoned raptors, and (B) deliberately disturbed nests in The Netherlands in 2001.*

Figuur 1 laat zien dat de situatie in Friesland (veelal Buizerds betreffend, want in half-open en open cultuurland) en in Noord-Brabant (vooral Havik) tamelijk alarmerend is. Nabij Tolsgare (Friesland) werd de vernietiging van een buizerdnest met jongen alleszins gerechtvaardigd geacht ter bescherming van een lokale clusters grutto's (J. van der Sluis). Gezien de concentratie van nestvernielingen in ei- en jongenfase van Buizerds rond Tolsgare, Britswerd, Siegerswoude, Irnsum, Wijnjewoude, Haskerhorne en Rotstergaast is dit geen incidenteel verschijnsel in Friesland. Het past in het beeld dat we vorig jaar schetsten (Bijlsma *et al.* 2001).
De nestverstoringen in Noord-Brabant zijn van een heel ander gehalte. Hier gaat het duidelijk om jachtvogels voor de valkerij en/of vogelhouders, immers geconcentreerd op Haviken in de zeer late eifase of zeer vroege jongenfase (Wiebe Witteveen). In beide gevallen kunnen de daders zodoende de jongen een vaste voetring meegeven en daarmee de vogel het legale circuit binnenloodsen. Zonder een waterdicht registratiesysteem van DNA-profielen van fokvogels en hun veronderstelde jongen blijft het uiterst lastig deze klanten aan te pakken. Daar komt bij dat de daders een redelijk goed beeld hebben waar de Haviken zitten, in welk broedstadium ze verkeren en waar intensieve controles plaatsvinden door roofvogelaars en boswachters. Net als in Duitsland, waar kort geleden enkele van dit soort 'fokkers' in hun kladden werden gepakt (Lippert 2001), hebben we de indruk dat ze tegenwoordig één of enkele jongen in het nest achterlaten (bij Haviken zonder uitzondering mannetjes!) om geen argwaan te wekken bij roofvogelaars (niet alleen Noord-Brabant, ook Noord-Limburg). Nu het houden van roofvogels makkelijker is gemaakt via een veranderde wetgeving, zal de vraag naar roofvogels navenant stijgen en kunnen we rekenen op een toename van dit soort criminele activiteiten.
Nestverstoring door houtkap is nog steeds aan de orde van de dag. In sommige regio-'s van Staatsbosbeheer wordt de houtkap uitgesteld tot de winterperiode, in andere terreinen van dezelfde organisatie wordt dan des te meer gekapt om aan de aangegane verplichtingen te voldoen. Soms baat zelfs het doorgeven van een bezet roofvogelnest niet, en gaat de kap gewoon door (verstoring Sperwer in Sleenerzand in Drenthe; Henk Jan Ottens). Ook de ongebreidelde groei van recreatie brengt steeds vaker nestverstoringen met zich mee; dergelijke verstoringen variëren van massale hondenuitlaat, tot crossen, huttenbouw door kinderen, droppings, paint-ball gedoe en verdichting van het padennetwerk (allemaal genoemd als mislukkingsoorzaken in 2001). De grootste uitbater van natuurgebieden in Nederland, Staatsbosbeheer, doet daar zelfs nog een schepje bovenop door gebieden geheel vrij te geven voor recreanten (dus ook buiten de paden). Niet geïnteresseerd in de effecten van zulke ingrepen (geen kwantificatie van voorkomen en gedrag en planten en dieren voor, tijdens en na de verandering in openstelling), noch blijk gevend van enige compassie voor flora en fauna (de natuur is er immers voor de mens, niet voor planten en dieren; van der Helm 2000), zijn de opmerkingen van een boswachter die niet gehinderd wordt door enige kennis voldoende om zulke ingrepen te rechtvaardigen (Anon. 2001, van Bemmel 2001).
Van de grondbroedende soorten loopt de Bruine Kiekendief het grootste risico vanwege zijn talrijke voorkomen in moerassen in Laag-Nederland. Een concentratie van opzettelijke nestverstoringen bij deze soort werd gevonden in Zeeland rond Schudde-

beurs, Oosterland, Werkwerve, Koudekerse Inlagen en Nieuw-Haamstede. Ook in Friesland vonden nestverstoringen bij kiekendieven plaats, onder meer door van afstand met stenen naar het nest te gooien (getuige althans de stenen rondom het nest; Jan van der Sluis). 'Bescherming' van weidevogels lijkt hier het motief (zie ook Vogel 1994, die onder sommige boeren, jagers en terreinbeheerders in de Zaanstreek en Waterland een weinig vriendelijke houding aantrof ten aanzien van Bruine Kiekendieven, ingegeven door de wens weidevogels te beschermen).

Summary: Raptor persecution in The Netherlands in 2001

Poisoning incidents (n=26) and deliberate disturbance of nests (80x) were recorded throughout The Netherlands but particularly in the provinces of Friesland and Noord-Brabant (Fig. 1). The apparently smaller number of incidents compared to preceding years (Table 1) is not necessarily proof of slackening persecution, because large regions were out of bounds to raptorphiles during the outbreak of foot-and-mouth disease (mid-March through late May). The distribution of cases of persecution is partly biased towards active field workers involved in tracing raptor persecution but also reflects local variations in antagonism against raptors (as in many parts of Friesland) and nest robbing campaigns focussed on Goshawks (Noord-Brabant).
Common Buzzards (n=21) and Goshawks (n=5) were recorded as victims of poisoning, mostly by providing poisoned baits (6x pigeons, 1x chicken, 9x moles) and using parathion (10x), aldicarb (n=13) and carbofuran (n=3).
Disturbing nests by keeping parents away from the nest or by killing eggs or nestlings is widespread, especially in regions where meadow birds are nesting in high densities. Nest robbing is typical in the southern provinces, where attention is focused on eggs about to hatch and small nestlings of Goshawks, apparently for falconry and bird keeping purposes. Based on the recorded intensity of persecution (Table 2), the large sample of nest cards (almost 4300 in 2001), the distribution of nest cards over the country and recent population estimates of affected raptor species, it is calculated that a minimum of 358-424 raptor nest were destroyed in 2001.

Literatuur

Anonymous. 2001. De wereld buiten de paden. Onverwacht Nederland 4(4): 23.
van Bemmel N. 2001. Struinen door de natuur mag weer. Volkskrant 23 juni 2001 (Traject: 1).
Bijlsma R.G., Hustings F. & Camphuysen C.J. 2001. Schaarse en algemene vogels van Nederland (Avifauna van Nederland 2). GMB Uitgeverij, Haarlem/KNNV Uitgeverij, Utrecht.
Bijlsma R.G., van Kuik H., Schipperijn J. & Zoun P. 1998. Roofvogelvervolging in Nederland in 1997. De Takkeling 6: 54-61.
Bijlsma R.G., van Kuik H., Schipperijn J. & Zoun P. 1999. Roofvogelvervolging in Nederland in 1998. De Takkeling 7: 52-58.
Bijlsma R.G., van Kuik H., Schipperijn J. & Zoun P. 2000. Roofvogelvervolging in Nederland in 1999. De Takkeling 8: 52-59.

Bijlsma R.G., van Kuik H., Schipperijn J. & Zoun P. 2001. Roofvogelvervolging in Nederland in 2000. De Takkeling 8: 53-60.
van der Helm F. 2000. Het grote genieten: De natuur is er tegenwoordig voor mensen, niet voor planten en dieren. Volkskrant 14 oktober 2000: pagina 39.
van Lieshout H., Schipperijn J., Zoun P. & Bijlsma R.G. 1997. Roofvogelvervolging in Nederland in 1996. De Takkeling 5(1): 43-51.
Lippert J. 2001. Greifvogelaushorstung und -handel in Deutschland. Arbeitsgemeinschaft Wanderfalkenschutz Jahresbericht 2001/NRW: 14-15.
Scott B. & Pitches A. 2001. FMD veils Hen Harrier persecution. Brit. Birds 94: 552.
Vogel R.L. 1994. "Die papegaaien" doen het goed in Noord-Holland. De Takkeling 2(1): 22-24.
Zoun P.E.F. 2000. Onderzoek naar de doodsoorzaken van wilde fauna ten behoeve van het opsporen van wetsovertredingen. Verslag over 1998. ID-Lelystad Rapport no. H99-2511. ID-Lelystad, Lelystad.

Adressen:
RGB: Doldersummerweg 1, 7983 LD Wapse.
JS: Hullenweg 29, 9301 ZD Roden.
RvS: Reeënspoor 73, 3892 VC Zeewolde.
PZ (ID-Lelystad): Postbus 65, 8200 AB Lelystad.

De Buizerd is als aaseter kwetsbaar voor vergiftiging, Rijperdwarsweg, Waterland-Oost, 19 februari 2001 (Martin Schmitz). *Common Buzzard on carrion, vulnerable to poisoning.*